Reunió amb J.J. Vázquez
El viceconseller del Govern d'Aragó va parlar amb membres d'ICF de la futura Llei de Llengües.

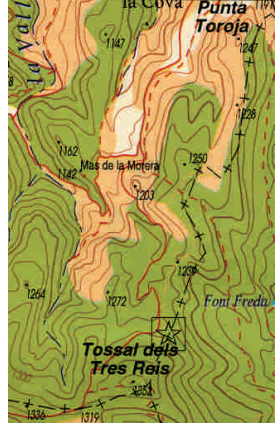

Festa al Tossal del Rei
Se celebra per primera vegada una festa on s'ajunten tres territoris històrics.

Recordant els Hobby's
El mític grup musical mequinensà dels anys 60 torna a la llum de la mà de Marià López.

TEMPS DE FRANJA

Alta Ribagorça · Baixa Ribagorça · Llitera · Baix Cinca · Matarranya

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 9 • núm. 80 • La Franja, novembre de 2008

GLÒRIA FRANCINO

Inauguració de l'Arxiu Gavín al Monestir de Bellpuig de les Avellanes el 4 d'octubre

L'ARXIU GAVÍN

Memòria viva de la Noguera

EDITA:
Iniciativa Cultural de la Franja
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:
Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I MAQUETACIÓ GRÀFICA:
Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:
Marta Canales

CONSELL DE REDACCIÓ:
Antoni Bengochea, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Lluís Rajadell i Carles Sancho (el Matarranya).
Jaume Casas, Pep Labat i Damià Torrent (el Baix Cinca).
Carles Barrull, Glòria Francino i Josefina Motis (la Llitera i la Ribagorça).
Carme Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:
Pep Labat, Sidrid Schmidt Von der Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:
Susanna Barquín, Esteve Betrià, Tomàs Bosque, Josep A. Carrégalo, Miquel Estaña, Quim Gibert, Marc Martí, Joaquim Montclús, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:
978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:
Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000
ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:
Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia i Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla
Saragossa
Papelería Germinal. C/ Sepulcro, 21
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Quan menys t'ho esperes...

Descobreixes que la Comarca del Baix Cinca compleix los seus compromisos, sense sorolls ni estridències, i inaugura un web dedicat a la projecció turística de la zona, que es pot consultar en castellà, català i anglès. Està previst que properament es pugue consultar també en francès i alemany.

Des d'estes pàgines, hem manifestat molts camins escepticisme i també contrarietat per decisions que prenia la Comarca del Baix Cinca, i que no enteníem, principalment perquè sabem de la implicació de molts membres de l'equip de govern d'esta institució en la defensa del que podríem anomenar "lo nostre", la llengua, les tradicions, la cultura o la història. Ara bé, el canvi que s'ha produït en los últims temps en la visualització de la concepció d'una institució que ha de treballar per preservar el nostre patrimoni i alhora projectar econòmicament i social los nostres pobles ha set espectacular, i una mostra n'és la posada en marxa del web www.turismobajocinca.com. Enguany, les comunicacions als veïns a través de targetes informatives sobre recollida d'escombraries també van incorporar la nostra llengua en un lloc preeminent. No es tracta, per tant, d'una flor d'estiu, i, potser, podem afirmar que hi ha continuïtat i assumpció d'una política lingüística coherent.

Lo gir que s'ha donat és, en tot cas, molt positiu, més si tenim en compte que, a l'altre costat, l'Ajuntament de Fraga es debat entre la naturalitat i una concepció esbiaixada de la llibertat. Entre un regidor de Govern que no enten que hage de canviar de llengua quan parla en los seus companys segons si són a una reunió de Ple o baixant les escales quan han acabat los debats, i la resta de regidors, que fan gal·la d'un anticatalanisme ofensiu i una defensa a ultrança del mullarero, sempre i quan s'escrigue *melocotón*.

La feina ben feta es fa dia a dia, i té a veure més en los detalls que en les grans paraules. Per això, si el compromís i la confiança són els pilars bàsics de qualsevol relació, quan es tracta de govern i ciutadans, complir la paraula, ni que sigue en les petites coses de la vida diària, es convertix en una bafarada d'aire fresc, i això ha fet la Comarca del Baix Cinca.

Ara només falta que el Govern d'Aragó tingue la valentia de tirar endavant el projecte de Llei de Llengües. Enemics no en falten. Demagògs, tampoc. Riscos, menys encara. Sabem que no és fàcil defensar la llibertat de veritat, aquella que es basa en polítiques integradores i respectuoses en les persones, i en los drets individuals i col·lectius. Però, de tant en tant, s'ha de recordar que la grandesa no es construix a base de decisions tàctiques i conjunturals. La noblesa és treballar per un objectiu elevat i digne, i no hi ha res més elevat i més digne que el dret de les persones a sentir que la seua, la nostra, forma d'explicar la vida es reconeix públicament sense menyspreus.

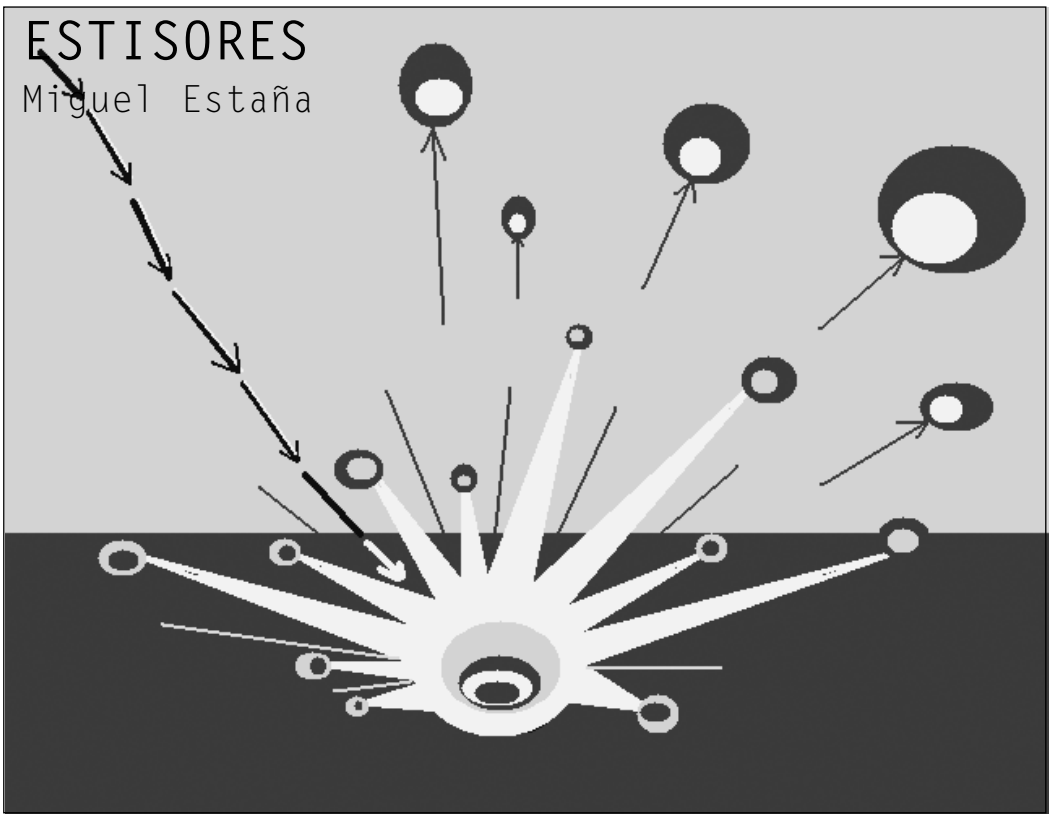

s u m a r i

2 **Editorial**

3 **Salutació del director**
Cartes dels lectors

4 **El Matarranya**

7 **El Baix Cinca**

10 **Entrevista**
Pere Navarro Gómez, dialectòleg, estudiós dels parlars del Matarranya

12 **La Llitera i la Ribagorça**

15 **Tema del mes**

16 **Aragó**

17 **Gent de Franja**

18 **Països Catalans**

19 **Opinió:**
La bombolla ha esclatat (I)

salutació del director

Volent emular a l'intrèpid reporter del *Mundo* que va descobrir que els llibres de text de català dels centres educatius de la Franja estan replens de mapes pancatalanistes, afanys expansionistes i altres maleses colonialistes, vaig pensar en proposar als responsables de *La Vanguardia*, diari amb el qual col·laboro des de 25 anys ençà, fer un fastuós reportatge d'investigació.

Consistiria en fer una anàlisi dels llibres de text de Llengua Castellana a l'Aragó (el meu àmbit informatiu com a corresponsal és aquesta regió) i comprovar si es contemplen totes les modalitats lingüístiques d'aquesta llengua, si reflecteixen la realitat andalusa, oriental i occidental, la realitat sudamericana, si gosen plantar un imperialista mapa lingüístic de tots els "països espa nyol parlants", i sobretot, si recopilen expressions típicament aragoneses del castellà de Tauste com "inde", "ñai", variants verbals i sintàctiques com "me paice que, pa tu," etc.. També em camuflaré com a pare d'alumne o col·lega en alguns col·legis i instituts per a veure si hi ha companys que imparteixen aquesta matèria amb accent madrileny, andalús, extremeny, etc… o si elaboren materials propis.

Els vaig fer cinc cèntims als meus caps. i no van semblar molt convençuts de l'interès del tema. En fi, ells s'ho perden. Parlaré amb els del *Mundo* que pareixen molt més sensibles a aquestes problemàtiques.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Catalanoparlants o catalanosilents?

Opino que si bé potser a vegades parlem massa; parlem massa entre nosaltres, no parlem prou allà on cal. I ho podríem fer sense dificultat.

No és una idea gens difícil d'aplicar. Es tracta simplement de parlar tant com es pugui. Quan entrem en un local, de la mena que sigui: "Bon dia", "Déu vos guard", "Què fem?" En topar accidentalment amb algú: "Perdoni, no l'havia vist". Quan sortim d'on sigui: "Adéu", "A reveure" I com això, quantes coses més no podem dir?

No sé si -en públic o allà on hi ha públic- els catalans o els catalanoparlants més aviat som "catalanosilents" o "catalanocallants". Per al nostre propòsit hem de ser tot el contrari: catalans i xerraires, en català, és clar: les dificultats ja prou que vénen soles.

Ramon Torrents

Stop Gran Scala

Els representants de les diferents plataformes ciutadanes d'oposició a Gran Scala s'han reunit a Fraga, amb la finalitat de coordinar totes les línies d'actuació dels col·lectius que mostren el seu desacord davant aquest projecte i davant la forma de gestionar-lo per part del Govern d'Aragó. Entre els acords assolits en aquesta assemblea, podem destacar els següents:

1- Intensificar la coordinació entre els diferents col·lectius per poder informar més i millor la ciutadania.

2- Manifestar l'alarma existent davant la continuïtat d'un projecte proposat per unes persones de dubtós passat empresarial que incompleixen sistemàticament tots els terminis i que porten nou mesos jugant amb els interessos dels ciutadans.

3- Seguir manifestant el rebuig a un projecte que és econòmicament, socialment i mediambientalment insostenible.

4- Manifestar la indignació per la utilització d'impostos i recursos públics per posar-los al servei d'empreses privades que no han demostrat encara la seua solvència.

5- Exigir al Govern d'Aragó que surti de Gran Scala ja que és un projecte de dubtosa legalitat, gens definit i que conté massa punts foscos.

Coordinadora de
Plataformes Stop Gran Scala

El problema és l'alcalde de Fraga

José Luis Moret diu sentir orgull de pertànyer al PP, partit contrari a l'oficialitat del català a la Franja, per més que aquesta sigui la llengua autòctona de Fraga. Aparentment fa veure que està al costat de la llei, però quan no li convé se la passa per l'entrecuix, com en el cas de la Llei de la Memòria, aquella que l'obligaria a canviar el nom del carrer Alcázar de Toledo i de les vivendes Grupo 28 de marzo, data que commemora l'entrada de les tropes franquistes a Fraga.

Moret és un nacionalista espanyol visceral, contrari a la diversitat lingüística i a la unitat de la llengua catalana. És un d'aquells polítics manipuladors que no fan altra cosa que desacreditar la política, la democràcia, la convivència.

Agustí Lahuerta
Fraga

L'ESMOLET

Minories cansades

Els que estem avesats a ser minoria, sovint ens preguntem què se sent, quan es forma part de la majoria. A voltes sembla que ens hàgim de disculpar per no parlar l'idioma majoritari, per veure i escoltar programes que no són els de màxima audiència, per trobar alguns best-sellers tramposos i banals... Potser quan hom no té fills i viu en una gran ciutat li és més fàcil, fins i tot agradable sentir-se una mica diferent. Allà potser hi ha la possibilitat de triar el cercle d'amistats, de trobar qui comparteix inquietuds. Però quan es viu en una societat petita i els fills atenyen l'adolescència tot es torna més complicat. Hem de justificar, per exemple, per què no veiem a casa aquella sèrie tan casposa de Tele 5 o Antena 3. O perquè no ens alegrem dels triomfs de "la Roja". O la urticària que ens provoquen els "40 principales" i els seus llefiscosos locutors. La immersió cultural d'una adolescent en una petita ciutat com Alcanyís provoca tot això. És llei de vida, i és bo que així sigui, que els fills facin el seu propi camí. Tanmateix, en un raconet del cervell, em rosega la recança que una aposta personal, com va ser venir a viure aquí, hagi produït una altra persona que engruixirà les files de la gran, de l'asfixiant majoria. Espero que en passar uns pocs anys més, aflori el substrat minoritari que els pares hem intentat deixar. De fet n'estic convençut.

Carles Terès

La biblioteca d'Alcanyís homenatja Jesús Moncada i els 20 anys de *Camí de Sirga*

Josep Puche

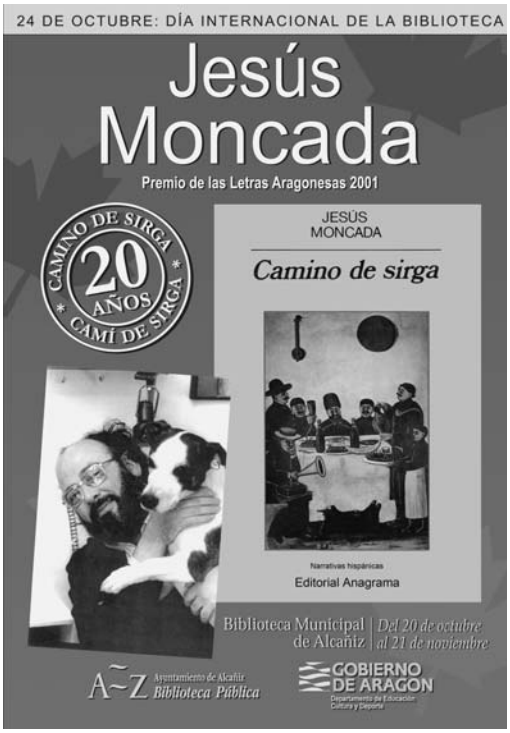

L'Ajuntament d'Alcanyís s'ha afegit a les celebracions del Dia Internacional de la Biblioteca (24 d'octubre) amb una exposició sobre la vida i l'obra de l'escriptor aragonès en llengua catalana Jesús Moncada (Mequinensa, 1941-Barcelona, 2005). La mostra es pot visitar a la seu de la Biblioteca Pública d'Alcanyís (ubicada al Palau Ardid, al carrer Major núms. 13-15) fins al proper 21 de novembre i, a més de commemorar l'efemèride bibliotecària, pretén ser un homenatge a la figura del genial autor mequinensà i als 20 anys d'una de les seues novel·les més emblemàtiques i premiades, *Camí de Sirga*.

Els panells que expliquen els detalls biogràfics i bibliogràfics de Moncada estan instal·lats a les tres plantes del Palau Ardid, i han estat preparats pel personal de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament alcanyisà amb la col·laboració del Departament d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Aragó. Com a complement als panells, els responsables de la biblioteca municipal han preparat també un expositor amb l'obra completa de Jesús Moncada, tant les versions originals en català com diverses traduccions en espanyol i aragonès.

Les narracions de l'escriptor de Mequinensa es compten entre les més traduïdes i valorades de la literatura contemporània en català. Entre els diversos reconeixements a la seua trajectòria destaquen la concessió de guardons com el Premi Nacional de la Crítica (1989), la Creu de Sant Jordi (Generalitat de Catalunya, 2001) o el Premi de les Lletres Aragoneses (Govern d'Aragó, 2004, concedit pocs mesos abans de la seua mort).

Moncada ens va dixar prematurament l'any 2005, però el llegat i exemple de la seua vida i obra perduren i són sens dubte un referent del món catalanoparlant i de la literatura universal. La mostra que ara es pot veure a Alcanyís fa palesa la importància cabdal de l'autor de Mequinensa, poble del que sempre es va sentir orgullós i que va condicionar tota la seua producció literària, tant pel que fa a ubicació geogràfica dels esdeveniments narrats com pel que toca a la llengua emprada, el català. A més de la vessant d'escriptor també va excel·lir com a traductor d'obres en espanyol, anglès o francès, d'autors com Guillaume Apollinaire, Jules Verne o Alexandre Dumas, entre d'altres.

JOSEP PUCHE

Visitants a l'exposició sobre Jesús Moncada

VILES I GENTS

Gestió del temps

Lo temps és dels recursos més democràtics. Tots tenim hores de 60 minuts i dies de 24 hores. Sense excepció per als pobres ni per als rics. I el temps és un dictador. No es bondadós, ni accepta opinions, ni molt menys la dissidència. Si no el respectes, simplement arribes tard. Si el que fas no té salsa, s'allarga eternament. Hi ha gent que diu que la vida al ralentí és genial. No m'hi posaré. Segur que hi ha qui és feliç "sense fer res tot lo dia". Però hi ha gent que necessite activitat per a sentir-se viu. I voldrie tindre dies de 30 hores. Aquella gent que diuen que "si no tinguere problemes, se'ls buscarie". A l'Institut pensava que teníem temps per a fer tot el que venia en gana. Ja tenia uns 20 anys quan vaig descobrir que el temps era un recurs limitat. I 10 anys més tard penso que el temps és lo recurs més limitat de què disposem. Cada dia veig més necessari aprendre a gestionar el temps. És l'única manera intel·ligent de tindre dies de 30 hores i setmanes de 10 dies. La gran mentida és dir "no tinc temps". No cregueu mai a ningú que diu que no té temps. És fals. La vida són prioritats. I prioritzem a partir del que més mos agrada, el que més necessitem o directament no prioritzem. Però de temps en tenim tots el mateix. Aleshores diuen que és bàsic diferenciar entre allò urgent i allò important. Les coses urgents s'han de tancar avui mateix. Se'n diu "apagar focs". I si dediquem tot lo nostre temps a apagar focs, que són coses urgents, oblidem les coses importants. I les coses importants són les que al final tenen valor.

Natxo Sorolla

La llengua catalana a l'Aragó visita Vall-de-roures i altres viles del Matarranya

Carles Sancho

Divendres 3 d'octubre a les 20 h. es va presentar a la Biblioteca Pública de Vall-de-roures l'exposició "La llengua catalana a l'Aragó, produïda per l'Associació Cultural del Matarranya", que es va poder visitar fins el proper dijous dia 9 de 17 a 21 h dels dies de cada dia. La tarda de la inauguració, hi va haver també una sessió de contacontes (a les 17,30 per als més menuts i a les 18,30 h. a partir de 8 anys) i a les 16 h. el joc "Concurs de dites populars" al Bar dels Jubilats (situat al mateix edifici). Els dies previs, dimecres i dijous 1 i 2 d'octubre, la mostra va estar present a l'IES Matarrranya (Vall-de-roures) on la majoria dels alumnes l'han visitada i han realitzat una activitat gràcies a la col·laboració del Departament de llengua castellana i d'altres professors i equip directiu de l'Institut. L'activitat ha estat organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya en col·laboració amb la Biblioteca Pública de Vall-de-roures i està patrocinada per la DGA dintre d'un programa de dinamització a les biblioteques. Dintre d'aquest mateix programa està

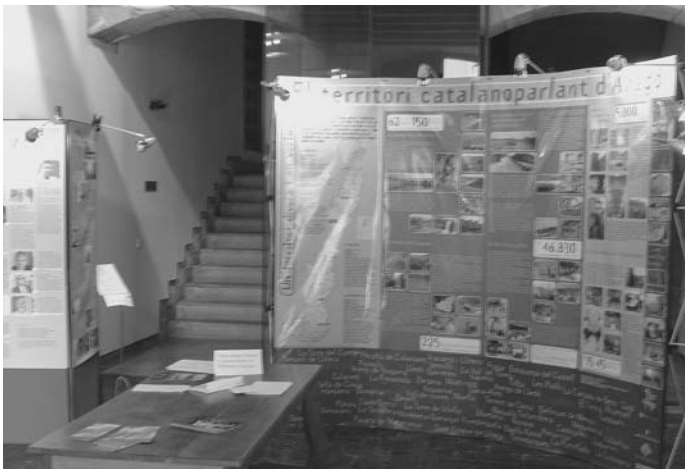

previst que l'exposició itineri a Nonasp (on es presentarà el divendres 10 d'octubre), a Maella (presentació el divendres 17 d'octubre) i a Calaceit (presentació el divendres 24 d'octubre). L'exposició mostra de forma didàctica i gràfica com és el territori dels 62 municipis d'Aragó que parlen català i tots els aspectes relacionats amb la llengua: història, característiques lingüístiques, cultura popular, literatura, música… També s'aborden temes sobre sociolingüística, legislació i educació en un territori on la llengua parlada és el català (més del 90% de la població), però a nivell formal s'utilitza el castellà ja que la llengua materna no és oficial. L'exposició va ser inaugurada l'agost del 2005 amb motiu de la Trobada Cultural del Matarranya que va tenir lloc a Massalió (el Matarranya) i des d'aleshores s'ha exposat en diversos llocs de reconegut prestigi acadèmic, com ara la Universidad de Zaragoza, EDUCA (la fira d'Educació del Govern d'Aragó), amdós a Saragossa, i a l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona i a la seua seu de Lleida. A més, s'ha pogut visitar en moltes poblacions de l'Aragó catalanoparlant i també de Catalunya.

LES EXPOSICIONS D'ASCUMA CONTINUEN RECORRENT EL NOSTRE TERRITORI

Les exposicions de l'Associació Cultural del Matarranya dedicades a l'escriptor penarogí Desideri Lombarte i al català a l'Aragó segueixen itinerant per les nostres viles. Així en la tradicional Festa de l'Aiguardent celebrada a Prat de Comte l'11 i 12 d'octubre, hi va haver contacontes i tallers infantils al voltant de l'exposició Desideri Lombarte: *Ataüllar el món des del Molinar*, animada per Pepa Nogués. Aquesta mostra va presentar-se també aquest mateix estiu a Arnes en la Festa de la Mel i Fondespatla en la Trobada d'escriptors ebrencs al Matarranya. L'exposició *La llengua catalana a l'Aragó* també recorre les nostres terres. A Vall-de-roures durant la primera setmana d'octubre va presentar-se a l'IES Matarranya, on va ser visitada per tots els alumes, gràcies a la col·laboració del professorat del centre. Després va passar a la Biblioteca Pública Municipal, on es dinamitzà a través de sessions de contacontes per als més menuts i amb un concurs de dites populars i refranys en el bar dels Jubilats que va tenir una bona acceptació. Aquesta mateixa exposició, més tard, va itinerar tot el mes d'octubre per les biblioteques de Nonasp, Maella i Calaceit. Activitats culturals on col·labora ASCUMA i que estan promogudes pel Govern d'Aragó dins d'un ampli programa de dinamització de les biblioteques.

L'ARGADELL

En paral·lel

La comunicació interrelaciona. Estem a l'estació romàntica de la tardor i des del Tossal dels Tres Reis s'alça l'amor. Com diu Josep Pla en el *Quadern gris* «tot el paisatge cabria entre una gerra de mel i una ampolla de rom».

Si els Ports han servit de barrera natural entre pobles germans, el Matarranya mai ha viscut d'esquenes al mar. Per proximitat geogràfica sempre hem tingut les galtes de cara a Castelló i/o mirant a Tarragona. Actualment anar a València o Barcelona no suposa un gran desplaçament però les terres d'Alacant i Girona estan massa lluny. Durant l'any de «mili» vaig conèixer a gent de Novelda i Alcoi, i els hi tornaria una visita que em van fer; gràcies a ells vaig tindre un coixí lingüístic i una «mili» més confortable. I ara fa quinze anys visitava Castelló d'Empúries per fer el primer tast gironí i des del 2004 tinc la sort de passar alguns caps de setmana d'estiu a Tamariu, al costat de Calella i Llafranc, nuclis costaners del terme municipal de Palafrugell. I també recordo Pals, Peratallada, Begur, el poblat ibèric d'Ullastret… I penso, ara des de l'Alt Penedès, en la Casa Museu Verdaguer a Folgueroles; la ruta Martí i Pol i el poblat ibèric l'Esquerda a Roda de Ter (Osona). I ja voldria així un Centre d'Interpretació Literària Desideri Lombarte i uns poblats ibèrics matarranyencs ben didàctics. Queda l'esperança!

Juli Micolau

Se celebra per primera vegada la festa del Tossal del Rei

Carles Sancho

El bon temps va acompanyar els participants de la Festa del Tossal del Rei, celebrada per primera vegada aquest any el primer cap de setmana del mes d'octubre. Lloc emblemàtic que delimita tres territoris germans de llengua i d'història: Aragó, Catalunya i País Valencià. Situat a una alçada de 1.352 metres als Ports de Beseit, també se'l coneix com a Tossal dels Tres Reis perquè narra la tradició oral que en aquest lloc hi havia una taula on seien per parlamentar els tres reis dels territoris que delimitava, cada monarca situat sobre les seues possessions. Argumentació totalment incerta perquè els territoris corresponien a un mateix rei. En la trobada festiva i reivindicativa, segons el manifest consensuat i llegit en la convocatòria, es reconeixia "...un passat històric que ha determinat el seu imaginari col·lectiu i ha legat un patrimoni cultural divers, però a la vegada amb una identitat comú... Els mitjans de comunicació i els nous costums socials tendixen a fomentar la marginació del patrimoni de les terres que estan a la perifèria de tot i de tots. Hem de ser capaços de tombar la truita i utilitzar estos mateixos mitjans i altres que tinguem a l'abast per a propiciar primer que res el coneixement, després, l'estima, la conservació, la difusió i la utilització d'este patrimoni col·lectiu. En definitiva, hem d'aconseguir arribar a un consens entre tradició i modernitat que ens faça sentir ciutadans del món, però des d'una òptica pròpia, des d'una òptica identitària, singular, rica i diversa.". El text estava ple de referències poètiques de Desideri Lombarte que sempre havia defensat la seua identitat cultural de frontera. En l'acte hi van participar més de 1.000 persones que van passar pel Tossal del Rei i representants

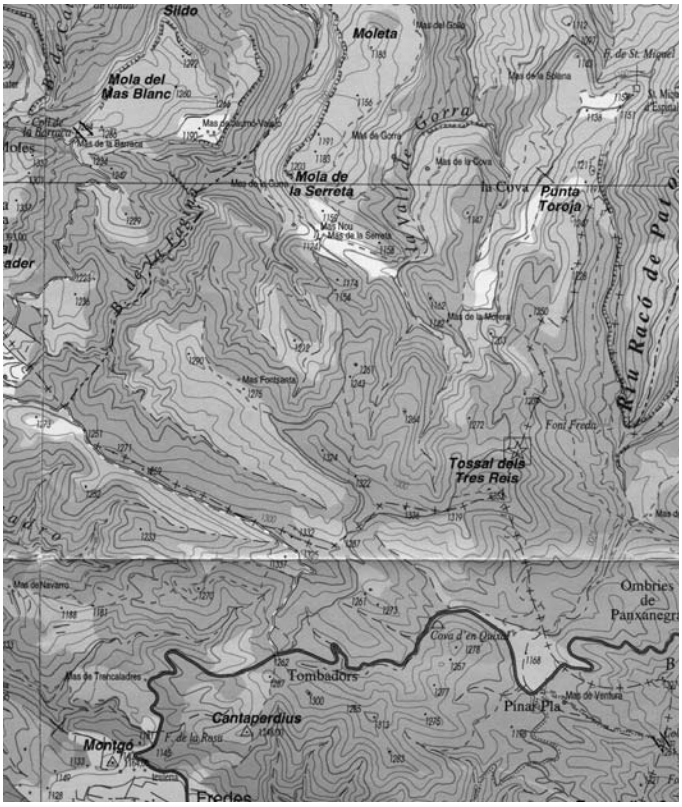

polítics com el Delegat de les Terres de l'Ebre, el president de la Mancomunitat de la Taula de la Sénia Alberto Moragrega. L'organització va córrer a càrrec de les tres viles fronteres: la Pobla de Benifassà, la Sénia i Vall-de-roures. L'acte festiu va finalitzar amb un dinar de germanor que va convocar 550 persones a Fredes.

Arnes recupera la memòria de la Terra Alta i el Matarranya

Jaume Vidiella

L'Associació Cultural La Bresca d'Arnes ha organitzat unes jornades dedicades a la recuperació de la memòria dels fets ocorreguts durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939).

El dissabte 18 d'octubre, Antònia Serres va presentar el seu treball "Desfeta i recuperació al Pinell de Brai" que va ser publicat el passat mes d'agost.

El dia 25 d'octubre a la Sala d'Actes del Casal i amb la presència d'un nombrós públic el queretenc Juan Luis Camps va oferir una xarrada sobre els cinc periodes de la Guerra Civil a Queretes: l'Alçament militar, el periode revolucionari anarquista, el periode col·lectivista, el comunista i finalment el feixista, amb l'entrada de les tropes nacionals.

La conferència va estar ampliament documentada amb fotografies de l'arxiu de l'autor i d'altres procedents del fons fotogràfic de Gugliemo Sandri, tinent de la divisió Litorio del Corpo Truppe Volontarie (CTV) de l'exèrcit italià que col·laborà amb el bandol feixista durant la Guerra Civil i que va fer més de 4.000 fotografies durant el conflicte.

Projectes d'ensenyament bilingüe en català

El lent camí cap a la normalització

■ **Josep San Martín Boncompte**

Aquest curs (2008-2009), tindrà per a la Franja –i per a Fraga en particular– una significació especial en quant a la recuperació de la normalitat de la nostra llengua, una recuperació que es va fent d'una manera lenta –massa lenta– i que continua encara sense la cobertura institucional i legal adients, malgrat les promeses. Ja fa temps que anuncien l'arribada de la tant esmentada, revisada, discutida, aplaçada, negada, traïda, reivindicada... "Llei de llengües"; però aquesta llei continua essent una entelèquia i la seva absència és una manifestació clara de l'incompliment del mandat Constitucional i el del propi Estatut d'Autonomia d'Aragó en aquesta matèria.

Si més no, aquest curs, el pas que s'ha fet a nivell educatiu a Fraga ha permès que els quatre Centres Educatius públics, tots ells, hagin ja iniciat l'aplicació del projecte anomenat de "bilingüisme" en català, un projecte que permet incorporar al currículum dels alumnes, de forma voluntària, l'estudi de la llengua catalana i l'estudi d'assignatures en llengua catalana. I això, en les diferents etapes educatives: Educació Infantil, Primària i Secundària.

El CEIP Miguel Servet, va ser el primer en iniciar aquest projecte i el curs passat (2007-2008) va completar la implantació del "bilingüisme" amb els alumnes de 6è de Primària.

També el curs passat es van incorporar al projecte el CEIP de San José de Calasanz i l'IES Ramon J. Sender, el qual iniciava el projecte amb alumnes de 1er d'ESO en les assignatures de Matemàtiques i Ciències Naturals.

Enguany, l'IES Bajo Cinca –on han arribat ja els alumnes que havien fet tota la primària seguint aquest projecte al CEIP Miguel Servet– també ha incorporat l'oferta de bilingüisme per als alumnes de 1er d'ESO en l'assignatura de Matemàtiques. Amb aquesta incorporació ha quedat encetat, als quatre Centres públics, el camí cap a una normalització tímida, però fefaent de la nostra realitat lingüística. Només el col·legi concertat de Santa Anna ha quedat al marge, de moment, d'aquest camí cap a la normalitat.

Hem de considerar un gran èxit que els pares tinguin la possibilitat d'escollir per als seus fills una educació més àmplia en la llengua pròpia del territori on s'eduquen. És ja tota una victòria poder aconseguir la llibertat d'escollir, i ho és quan s'ha intentat vetar aquest dret per sectors minoritaris, però ben situats en llocs estratègics des d'on podien impedir aquest avenç tan bàsic.

Alguns polítics s'estripaven les vestidures davant algunes reaccions poc coherents dels seus propis funcionaris –que s'obliden de vegades que han d'estar al servei de la gent, al servei dels alumnes que han d'educar, i no a l'inrevés–. Però si tothom hagués fet els deures quan i com tocava, no s'haurien produït aquestes disfuncions; és a dir, si el marc legal hagués estat el que calia, hauríem fet aquest camí millor i més ràpidament, sense tantes incongruències ni maldecaps.

I en quin punt del camí ens trobem ara?

Ara els pares tenen la possibilitat d'escollir una anomenada educació bilingüe en català; encara que tampoc ho és del tot, ja que la major part de les hores continuen impartides en castellà. Depèn de cada Centre, dintre de les possibilitats de personal del qual disposa, impartir alguna assignatura en català a cada curs, procurant que les assignatures siguin diferents en cada nivell per permetre l'adquisició del vocabulari en ambdues llengües: català i castellà.

IES Baix Cinca

I continuem amb el voluntarisme de la gent, dels educadors, dels pares, dels alumnes... Mentre tant, què fa l'Administració? Limitar-se a donar per bo allò que la societat civil va endegant i només comprometent-se a nivells imprescindibles –quan no hi ha soroll, ni gent que posi pals a les rodes– per a continuar endavant amb el procés de normalització lingüística; és a dir, permetre que la nostra llengua continuï a la Franja com una llengua de segona o de tercera categoria... I sembla mentida que al segle XXI encara es puguin arraconar els drets lingüístics històrics d'unes comarques i es permeti des de l'Administració que es jugui amb terminologies acientífiques que pretenen arraconar, esquarterar, dividir i acabar negant la nostra llengua.

I per aquells que utilitzen el mesurador de l'europeisme, quan es tracta d'arraconar la llengua històrica del territori, acabaré amb una anècdota que he pogut visionar aquest estiu mentre visitava la ciutat de Berna, capital de la Suïssa que sap conviure compartint quatre llengües: La retolació de l'edifici del Parlament, per evitar la preeminència d'una llengua sobre una altra, estava en llatí: "*Curia Confederationis Helveticae*". Tota una lliçó per a reflexionar els nostres polítics que pretenen –segons s'anuncia a la premsa i a les declaracions que fan– no donar ni el caràcter de cooficial a la nostra llengua en la futura llei que ja fa temps preparen, cuinen i no acaben de treure.

Continuarem alerta! La història ens farà justícia i deixarà a cada ú on pertoca.

L'ABABOL

Res de nou

Aquestes setmanes tornem a veure a determinats diaris i mitjans la xerrameca sobre la llengua de les nostres terres, l'anexionisme de Catalunya i altres fantasmes que deuen donar de menjar, perquè d'altra manera no s'entén que puguen omplir tantes pàgines.

Ja he dit en algun moment que la ignorància és lliure, i que tothom té dret a perseverar en la incultura. Ningú no pot obligar un altre a aprendre res que no vulgue. Això sí, no han d'esperar que la resta ens resignem a perdre el nostre dret al coneixement i al matís, i la llibertat de pensament. No malgastaré temps a explicar que hi ha un espai lingüístic comú que abasta un territori ampli, que inclou Catalunya, País València, les Illes Balears, la Catalunya Nord i la Franja, ni perdré un moment a convèncer ningú que això no significa que al darrere hi hague una defensa de cap anexionisme. Em mantinc en el respecte al dret fonamental i inalienable a la ignorància.

Per cert, sinyor director, la nostra revista ha sofert un increment de vendes arran de les ventositats que s'han publicat? Ho dic perquè jo també formo part del consell de redacció, carai! Ah! Que jo no, que és un alter ego, és veritat... De tota manera, si algun dia cau una bona subvenció, potser podríem cobrar alguna dieta? Més que res perquè n'hi ha que pensen que ens fem milionaris amb això de la llengua i la cultura, i no els voldria decebre. Passiu bé, sinyor director.

Susanna Barquín

La comarca del Baix Cinca recolza el projecte Gran Scala

■ **Jaume Casas**

El plenari del Consell Comarcal del Baix Cinca va acordar, per unanimitat, declarar el seu suport a la instal·lació del macroparc d'oci Gran Scala a la comarca, "en qualssevol dels seus municipis, manifestant la seva voluntat plena de cooperar en la seva implantació, amb totes les garanties del compliment de la legalitat, sostenibilitat i suficiència de les dotacions per als usos que es puguin implantar en el nostre territori". Tal com va assenyalar el president de l'ens comarcal, José Evaristo Cabistañ, "la comarca mostra el seu suport a tots els municipis que estiguin treballant en aquest sentit, sense optar per cap". D'aquesta manera es volia mantenir una espècie de neutralitat entre els dos municipis que havien manifestat el seu interès sobre això, com són Ontiñena i Ballobar. En el plenari de la Comarca hi són, com consellers, els alcaldes d'aquests dos municipis, Àngel Torres, de Ontiñena i María José Fontanet, de Ballobar, que van valorar l'acord. Abans que ILD donés a conèixer oficialment la ubicació de Gran Scala, que serà a Ontiñena, Torres va assenyalar dimarts que "estem en una bona posició, tenim el suport dels veïns que estan molt il·lusionats i ara espero tenir, aviat, una reunió amb la DGA, per aconseguir el seu suport de manera oficial". L'alcaldessa de Ballobar es va mostrar cauta a l'hora de valorar les possibilitats de cada municipi. Va assegurar que "portem mesos treballant sobre el tema, però, en tot cas, sempre serà positiu que Gran Scala s'ubiqui a la comarca, sigui a Ballobar o no". Tant Fontanet com l'alcalde de Villanueva de Sijena, Alfonso Salillas, un altre dels municipis que s'estudiaven per construir Gran Scala, en declaracions a Aragó Press, van coincidir a assenyalar que no s'havien generat enfrontaments entre els pobles que tenien possibilitats d'ubicar el projecte. Al plenari van assistir una desena de membres de la Plataforma Stop Gran Scala del Baix Cinca. Es van mantenir en silenci i es van limitar a fer lliurament als consellers d'unes octavetes en les que es resumien els arguments pels quals s'oposen al projecte i en les que demanen que s'obri "un debat seriós i amb experts per conèixer l'efecte que Gran Scala podria tenir en una comarca com la del Baix Cinca".

L'embassament de Sant Salvador podria adjudicar-se abans de final de mes

■ **Jaume Casas**

El president de la ponència d'Obres Hidràuliques de la Comissió de l'Aigua d'Aragó, Javier Sánchez, va anunciar que el Ministeri de Medi Ambient adjudicarà abans de fi de mes l'execució de l'embassament de Sant Salvador. El projecte de Pressupostos Generals de l'Estat per a l'any 2009 contempla per a aquesta infraestructura una partida de gairebé 30 milions d'euros. Aquesta obra s'inclou en el Pacte de l'Aigua d'Aragó i suposarà una inversió d'uns 73 milions d'euros. El projecte de l'embassament de Sant Salvador afectarà als termes municipals de Albalat de Cinca, Bellver de Cinca i Binaced, encara que els beneficis de l'actuació s'estendran a la totalitat de la zona regable del Canal d'Aragó i Catalunya a les províncies d'Osca i Lleida.

L'embassament tindrà una capacitat total de 133 hm^3 i podrà regar unes 23.000 hectàrees del Canal d'Aragó i Catalunya.

La comarca obre una pàgina web en cinc idiomes

Redacció

La comarca inaugura pàgina web en castellà, català, anglès, francès i alemany, sota l'eslògan "Quan menys t'ho esperes", la Conselleria de Turisme de la comarca del Baix Cinca ha creat la pàgina web www.turismobajocinca.com, amb l'objectiu de donar a conèixer totes les activitats que ofereix aquest interessant i desconegut destí ple de jaciments arqueològics, llacs i penya-segats. Amb una estructura senzilla i intuïtiva, la nova pàgina web que ha llançat la Conselleria de Turisme de la Comarca del Baix Cinca pretén ser una gran font d'informació per als seus visitants. Recull tot el programa d'activitats i esdeveniments que se celebren a cadascun dels onze municipis que conformen aquesta comarca, mostra totes les característiques del Baix Cinca com a destí turístic i fins i tot, ofereix un servei de subscripció per rebre novetats en temps real. La pàgina web traduïda a cinc idiomes (castellà, català, anglès, francès i alemany) també compta amb unes seccions que especifiquen on dormir, on menjar i com arribar a Fraga, la capital mil·lenària d'aquest territori unit íntimament a l'aigua. La traducció facilitarà també el treball dels agents de viatges i majoristes en oferir-los en el seu propi idioma tota l'oferta de productes i esdeveniments comarcals. La campanya "Quan menys t'ho esperes" és un pas més en la ferma intenció de presentar la comarca més enllà dels límits del territori espanyol per poder despertar la curiositat de tot aquell que no la conegui i vulgui descobrir els seus encants. Amb aquesta campanya de desenvolupament turístic, la conselleria comarcal pretén acostar-se directament a l'internauta per mostrar-li de manera clara les múltiples propostes que ofereix aquest destí que compta amb el riu Cinca com a eix vertebrador, amb competicions de regates com a principal atracció esportiva, amb la pesca

JAUME SEUMA

de silurs com l'activitat que reuneix més turistes internacionals i amb el desert dels Monegres com un dels més grans contrastos paisatgístics que existeixen a la Península Ibèrica.

ESTAMPES RIBERENQUES

Vigència actual d'un pròleg censurat

Marcel·li Iglésias

El 22 de gener de 1983 els alcaldes de set ajuntaments de la Ribagorça vam sol·liciar del Govern aragonès l'ensenyament optatiu del català a les escoles. Això fou l'inici de la recuperació institucional de la llengua catalana a l'Aragó, recuperació que ha incidit sobretot a l'escola: ací hem passat de 791 alumnes al curs 1984/1985 A 3.050 a l'hora actual. Des del primer moment ens vam adonar que si volíem fer una pedagogia arrelada a l'entorn calia que a les classes de llengua catalana es fessen servir uns materials didàctics amb presència també de textos aragonesos per la temàtica o pels autors. I dic també perquè, evidentment, no voliem renunciar als textos en català d'autors d'altres territoris d'aquesta llengua –de les Balears, de Catalunya o de València–, com tampoc no ho havíem fet en el cas del castellà perquè un autor no fos aragonès o escrivís poc o gens sobre el nostre país.

A la primavera del 1984, quan ja calia anar pensant en les classes que començaríen al setembre, ens trobàvem però, que els materials didàctics existents, la presència de textos de temàtica o autors aragonesos era escasa. És per això que l'aleshores conseller de Cultura i Educació de la Diputació General d'Aragó, José Bada, prengué diverses iniciatives per a suplir amb urgència aquestes mancances. Per una part promogué la publicació d'una gramàtica catalana que tingués especialment en compte les característiques d'aquesta llengua al nostre país, i per l'altra –i això és el que vull destacar ací– convoca a Fraga els dies 18 i 19 d'abril de 1984 una vintena de persones interessades en la literatura popular, perquè es decidissen a recollir-la sense retards. I d'ací va sorgir, entre altres punts, l'estímul inicial d'arreplegar una mostra representativa de tots els gèneres de la literatura popular en llengua catalana al nostre pais, idea que ha pres forma en el recull Lo Molinar, en premsa a Calaceit, obra que comprèn la literatura popular catalana del Baix Aragó i de Mequinensa, i en llibre que teniu a les mans, que ho fa per a la resta del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça.

Tenim ara, doncs, una bona mostra de literatura popular catalana no solament de totes les comarques aragoneses on es parla aquesta llengua, sinó també –i crec que val la pena d'insistir-hi– de gairebé totes les viles i llogarets, fins i tot d'uns quants actualment deshabitats, on encara s'ha arribat a temps de reconèixer els contes, els refranys i les llegendes dels seus darrers pobladors. I no cal dir que, si bé en començar la labor d'arreplegament es pensava més que res en l'escola, els materials que ací tenim són útils per a molts altres camps culturals: les societats corals i els grups de dansa en poden incloure en el repertori les cançons o el mateix poden fer, ampliant-les amb les narracions, endevinalles i refranys, les emissions de ràdio i de televisió. I els escriptors trauran motius d'inspiració del ric legendari pirinencs –per dir només uns quants exemples. Amb fantasia i afany d'innovació podrem traure molt profit d'aquests materials tan íntimament aragonesos.

Bonansa, febrer de 1995

(Nota: aquest pròleg de Marcel·lí Iglesias no s'inclogué en l'obra Bllat Colrat! per la qual cosa va ser publicat en la revista *Rolde* l'any 1998)

Pere Navarro Gómez, dialectòleg, estudiós dels parlars del Matarranya

«Molts parlants tenen 'autoodi' a la seua llengua

Pere Navarro és un especialista reconegut en dialectologia catalana. Coneix els trets distintius dels parlars matarranyencs fil per agulla, n'ha fet significatius estudis i, gràcies a la seua vessant artística, es capaç de reproduir-los a la perfecció. Tot i que és fill de Cambrils, se considera una mica del Matarranya, per això sempre està disposat a fer difusió dels seus coneixements lingüístics a la zona, cosa que fa amb tot el rigor acadèmic i al mateix temps una gràcia especial, capaç de produir l'admiració del gran públic. En sóc testimoni.

Hem quedat per fer-li una entrevista al seu despatx de la Facultat de Lletres; després anirem a fer fotos al jardí.

Pregunta. La teua tesi doctoral, *Els parlars de la Terra Alta*, va ser l'inici de la teua relació amb la Franja?

Resposta. Ben bé amb la Franja no, amb aquell territori fronterer sí. Però la primera vinculació meva amb el territori de Ponent va ser amb la Fatarella, el poble que amb el Dr. Veny, el meu director de tesi, vam acordar que triaria per fer el treball de la tesi de Llicenciatura. Si agafava un poble de la Terra Alta, estava clar que la tesi s'havia d'enfocar en relació a tota la comarca. Però com que resulta que, amb allò que corria tant abans i que ara ha fet tan mala fortuna dels Països Catalans, no hi havia fronteres ni polítiques ni administratives ni de cap tipus, en ser que la *Gran Enciclopèdia catalana* tenia incloses tres localitats (Nonasp, Favara i Maella) a la comarca de la Terra Alta, vaig parlar amb qui creia que havia de parlar i me van dir que tirés endavant incloent aquestes localitats sota administració aragonesa. Una de les persones era Ricard Solana, i com que hi havia en funcionament l'Associació Cultural del Matarranya, vaig creure interessant consultar amb algú d'allí; ell me va dir que, com que aquells territoris no els havia considerat pràcticament ningú en època moderna, seria molt important incloure'ls. També li vaig fer una consulta al Dr. Artur Quintana, en un col·loqui internacional de Llengua i Literatura a Alacant, en concret a l'illa Plana o illa de Tabarca.

P. Segons els trets lingüístics que vas estudiar, variaries ara la distribució del teu estudi doctoral?

R. Reformularé la pregunta. Evidentment que pràcticament mai una divisió humana, feta a posta, s'adequa a una altra realitat, en aquest cas de tipus lingüístic. Aquí caldria, i és en el que estem treballant, fer una prospecció de tota la zona, incloent-hi Terra Alta, incloent-hi Matarranya, amb les tres divisions comarcals que l'Aragó ha fet ara, i tenint en compte el que seria l'actual diòcesi de Tortosa: aquí sí que veuríem lingüísticament quines agrupacions es podrien fer. Agafant comarca per comarca, tenim una informació limitada, parcial, aleshores si no es fa un estudi en una zona més àmplia, resulta impossible ubicar el parlar d'una localitat en una zona o en una altra. Per tant, aquesta pregunta te la podré respondre quan tinguem tota aquella àrea feta.

P. Com explica un dialectòleg tanta diferència lingüística en tan poc espai geogràfic i amb un nombre tan reduït de parlants?

R. Bé, aquí hi ha qüestions històriques que entren pel mig. En el cas de la comarca natural del Matarranya (tota la conca del riu), s'explica pel repoblament; per tant, l'origen de les persones que van repoblar aquest territori ja marcaria aquestes diferències; també l'època en què van ser repoblats aquests municipis; també les successives repoblacions que hi ha hagut en diferent temps. Per tant, aquí tindríem un cúmul de situacions (geogràfiques, de moment històric...) que facilitarien que ja des de l'origen hi hagués aquesta diversitat. Però també caldria afegir una altra categoria sociolingüística, i és que aquest territori ha viscut sense un model lingüístic determinat, igual que fins fa poc tota la comunitat lingüística catalana, factor que ha afavorit la diversitat.

P. Ara que hi ha models, tenen futur les diferències? Tenen sentit?

R. Hi ha llengües normals, com pot ser l'espanyol, que malgrat els anys que fa que té un model lingüístic que s'aplica en els nivells més formals, això no ha impedit que hi hagi diferents colors regionals, per tant que hi hagi dialectes no només a la Península Ibèrica sinó també a Centre Amèrica i Sud Amèrica. La geografia, malgrat que hi hagi hagut un model lingüístic que hagi servit de cohesionador, és un fet natural; en el cas del català, arribant a una situació normal, passaria el mateix que amb les altres llengües. És natural que hi hagi diversitat? De la mateixa manera que hi ha diferents classes de formigues, de moixons, d'olivers, les persones mateix (d'entrada hi ha dos sexes, hi ha persones altes i baixes, grasses i primes...), doncs si la diversitat és connatural amb tot allò que està creat, per què la llengua ha de ser diferent? Algú pot pensar que la diversitat lingüística és un problema; bé, si ho plantegem així, reculant en la història, hi va haver un senyor que es deia Hitler que també va creure que la diversitat física de les persones era un problema i les va aniquilar.

P. Alguna recepta per poder conservar les diferències dialectals de la zona de la Franja?

R. Primera que totes, que tothom se senti orgullós de ser com és. Ara parlaré d'un altre personatge, el senyor Michael Jackson, que va néixer negre però va voler ser blanc: d'això se'n diu un "autoodi". Tothom té dret a autoodiar-se? Penso que d'entrada tothom s'ha de sentir a gust amb ell mateix, però que per sentir-se a gust haver de fer el canvi que va fer aquest senyor, que ara no sembla ni una persona huma-

a

a com Michael Jackson al color de la seua pell»

na, si això ho apliquem al món de les llengües, evidentment tothom té tendència a sentir-se millor i normalment també ho fan les persones a nivell lingüístic, per això una persona que té les capacitats ben col·locades sap que quan es dirigeix a un familiar pot utilitzar un registre determinat i si ho fa a una persona que no coneix de res intenta utilitzar un altre registre. Això és el normal. Sobre si un model de llengua por fer desaparèixer uns trets particulars d'uns parlars concrets, és natural que el model els anivelli; una altra cosa és que aquests trets apareguin o no en diversos registres i situacions. Penso en la gent del Mesquí que diftonguen les es breus llatines (la tiarra, l'infiarn...). Amb això passarà el que la gent que parla així vulgui; evidentment, que si tenen una pressió de la gent de fora, per exemple, un mestre –que en principi té autoritat— que va al poble i els diu que la seva forma de parlar és la més horrorosa, canviaran; no canviaran perquè ells vulguin. Depèn d'orgull de cadascú.

P. A mi m'ha passat adreçarme en català a catalanoparlants que, en sentir el meu accent, han insistit en parlar-me en castellà. Incomprensió dialectal?

R. Això és "incomprensió cognitiva negativa supina", terminologia que m'acabo d'inventar. No s'entén. En la percepció de les diferències, una vegada en unes jornades a la Universitat de Barcelona hi havia dues o tres xiquetes barcelonines amb qui vaig començar a parlar dels dialectes, i per tal de fer pràctiques, perquè havien de fer-ne aviat un examen, jo vaig anar dient "bajoca", "fesol"..., els vaig preguntar d'on creien que jo era i em van dir que valencià, perquè es van fixar més en el lèxic que no pas en la fonètica, que jo parlo oriental.

P. Hi ha relació institucional entre la universitat catalana i el Departament de Català de Saragossa o, almenys, de manera personal entre els seus professors?

R. Oficialment, suposo que alguna universitat té relació, la meva no. Relació personal o en algun congrés sí que n'hem tingut.

P. No s'hauria de fer més per reforçar els vincles acadèmics entre els saragossans i, per exemple, els professors de la UdL i la URV? Ajudaria a fer més visible i respectat el català de l'Aragó?

R. Suposo que sí. I ara que treus la Universitat de Lleida, Lleida sí que té més relació amb Saragossa, però de per natural des de sempre. Tarragona queda més lluny, diríem que pels paral·lels tindria més relació amb el Matarranya; però en canvi el que seria la Llitera, el Baix Cinca i la Ribagorça té més tirada a Lleida. Com que el Matarranya és la comarca que queda més despenjada entre les comarques catalanòfones de l'Aragó, que tenen més tendència a Lleia, sembla com si també hagués d'estar lligat amb Lleida.

P. Hi ha una sensació entre els franjolins de què la Universitat aragonesa no s'implica prou en la qüestió lingüística, potser perquè no és la seva guerra, però mos queda el desig de veure'ns recolzats pel seu prestigi.

R. Amb tot això els polítics són els que remenen el cistell de les cireres, i massa sovint no deixen que els especialistes els donin un cop de mà, aquestos no gosen, perquè, clar, seria una intromissió: com Lleida pot dir què s'ha de fer a l'Aragó?, com Tarragona ho pot dir? Una altra cosa és que entre departaments de Filologia Catalana es doni suport.

P. Amb una llei de llengües que no arriba i que, si ho fa, serà molt limitada, quina solució proposaries a la situació del català a la Franja? O almenys un consell.

R. Com a mínim el mateix reconeixement que pot tenir al Principat de Catalunya, al País Valencià o a les Illes Balears, no menys. Tampoc que aquí sigui la glòria, perquè encara s'han d'aconseguir moltes coses. Com a mínim com al primer Estatut d'Autonomia de Catalunya. Primer hi ha d'haver la Llei de Llengües que aclareixi que el català en el territori on és propi és cooficial, perquè, clar, demanar que sigui l'única llengua oficial no ho té ni el Principat, que sembla el territori que ha anat més lluny en aquest procés.

P. Ets col·leccionista d'edicions de El petit príncep en diferents idiomes. En una de les frases més poètiques del llibre, la rabosa li diu al príncep que és responsable de la seua rosa: són los catalanoparlants en general i els de la Franja d'Aragó en particular responsables de la seua rosa?

R. Sí, tothom és responsable de la seva rosa. El que passa és que de vegades tu vols que plogui però no plou, i per tant aquella rosa no pot florir ni fer l'olor que tu voldries, malgrat ser conscient que allí hi ha una rosa i que tu de tant en tant has d'anar podant perquè vagi traient més branques. També pot ser que tinguis un veí que, per mala voluntat, vingui i amb nocturnitat i "alevosia" te la talli. Evidentment que cadascú és responsable, però si estem sols i cadascú té una sola rosa, és més difícil que ella pugui reeixir; si tots agaféssim la nostra rosa i l'anéssim unint fent-ne un pom, aquelles roses es veurien més i farien més bona olor.

M. D. Gimeno Puyol

UN EXPERT EN ELS PARLARS MATARRANYENCS

Pere Navarro Gómez, nascut a Cambrils, és doctor en Filologia Catalana, professor de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i des de aquest curs el seu Secretari. Fa anys que és soci de l'Associació Cultural del Matarranya.

Entre els seus llibres figuren: Estudi fonètic, morfosintàctic i lèxic del parlar de la Fatarella (1984), Els Parlars de la Terra Alta: estudi geolingüístic (1994), Els Parlars de la Terra Alta (1996, 2 vols.), Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre (2000), Aproximació geolingüística als parlars del Priorat (2000), Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya (2005). Ha prologat Davall de la figuera. Històries de la tia Pasquala (2000) i ha editat La Passió d'Ulldecona de Jaume Vidal Alcover (1995). Coneix els trets distintius dels parlars matarranyencs fil per agulla, n'ha fet significatius estudis i, gràcies a la seua vessant artística, es capaç de reproduir-los a la perfecció. Tot i que és fill de Cambrils, se considera una mica del Matarranya, per això sempre està disposat a fer difusió dels seus coneixements lingüístics a la zona, cosa que fa amb tot el rigor acadèmic i al mateix temps una gràcia especial, capaç de produir l'admiració del gran públic. En sóc testimoni.

DESPERTA FERRO

Independentistes aragonesos

Recentment a l'Aragó s'ha constituït el partit Estado Aragonés, en la llegua aragonesa Estau Aragonés i en català Estat Aragonès. Ho dic de les tres maneres perquè utilitzen les tres llengües que es parlen a l'Aragó. Aquest partit és l'hereu del que a finals de 1933 es va crear a Barcelona presidit per Gaspar Torrente. Ara, exactament, es compleixen setanta-cinc anys de la seva fundació i Estat Aragonès ho pensa celebrar amb una sèrie d'actes de relleu.

Estat Aragonès es va declarar com un partit independentista, malgrat que federalista, i col·laborava amb tot amb els partits independentistes catalans i valencians. El nou partit reconstituït, també es declara independentista i col·labora amb els partits independentistes de les nacions sense estat que tenen una problemàtica semblant.

Aquest cronista, en les seves investigacions històriques ha trobat membres del partit fundat per Gaspar Torrente a Fraga, Calaceit, Maella, Massalió i d'altres pobles de la Franja, i principalment, a Montsó i a Casp. El cronista també ha trobat membres del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) que també tenia un tarannà independentista a les poblacions de Maella, Valldе-roures, Cretes, Fraga i a Alcanyís. Aquests independentistes aragonesos parlaven i defensaven la llengua catalana i col·laboraven amb Estat Català i Esquerra Republicana de Catalunya. Tot plegat, això és un mal de cap més per a la caverna mediàtica de Madrid que no para de dir bestieses per a atacar el català que es parla a la Franja de Ponent.

Joaquim Montclús

Inauguració de l'Arxiu Gavín

Glòria Francino

El matí del dissabte 4 d'octubre, assolellat i fred, al monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes, va ser inaugurat oficialment l'Arxiu Gavín.

A l'acte hi eren convidats arxivers i col·laboradors d'aquesta magna col.lecció, presidida pel seu fundador Josep Maria Gavín, amb l'assistència del Dr. dels Germans Maristes de les Avellanes, amfitrions de l'acte i d'aquest nou espai per a la cultura, a més de les autoritats corresponents, l'Alcaldessa de les Avellanes i Santa Linya, l'Alcalde d'Os de Balaguer, i el President del Consell Comarcal de la Noguera, i l'Arxiprest de la Noguera i Mossèn Ramon que van fer la benedicció. Tots ells manifestaren l'encert de situar una col·lecció tan extensa i heterogènia a un indret tan bell i especialment idíl.lic per fer recerca i alhora gaudir de la naturalesa.

L'Arxiu Gavín es compon de diverses col.leccions; la més coneguda és l'nventari d'esglésies i edificis religiosos d'arreu de Catalunya, Catalunya Nord, La Franja de Ponent i Andorra, amb més de 214.000 fotografies. L'arxiu també conté fons de monografies locals i de comarques –uns 2.000 volums– amb els seus corresponents articles de premsa i revistes culturals, biografies de personatges dels Països Catalans, col·leccions d'estampes de Sant Josep –unes 54.000–, postals i fotografies de maresdedéu de tot el món, postals turístiques, goigs, nadales, recordatoris, imatges de sants…

Gavín va explicar que el seu interès per col·leccionar cromos i estampes li venia de ben xic –als set anys va defensar els seus àlbums davant els milicians que van anar a expoliar a casa seva llibres i mobles–, i que després s'anà interessant per fotografiar les esglésies de Catalunya i situar-les en les coordenades, la qual cosa permet saber on hi va haver construccions que en l'actualitat han desaparegut del tot.

L'arxiu també s'abasteix de donacions diàries que fan persones particulars, ja siguin recordatoris, fotografies antigues, llibres, documents i altres…

El fundador va agrair la bona acollida que va rebre al monestir de les Avellanes per situar-hi tot aquest material tan voluminós, així com la constància dels seus col·laboradors en ajudar-lo en la recol·lació i classificació del material.

La persona encarregada d'aquest nou edifici és Josep Santsalvador, una formiga de biblioteca, i un excursionista pels indrets més amagats on es trobin restes arquitectòniques, també sobre les comarques i pobles de la Franja de Ponent, seguint el camí encetat pel seu mestre.

Les llargues i intenses hores de dedicació de Josep Maria Gavín i col·laboradors no han estat ermes; ara en podem gaudir, podem consultar i buscar informació sobre temes i aspectes de la nostra cultura, que en moltes ocasions, desconeixem.

Si Joan Coromines va trepitjar el territori per estudiar els noms de lloc, Gavín ho ha fet per enregistrar fotogràficament una arquitectura que romandrà lluny de l'oblit en el seu arxiu.

ESPURNEGALL

■ **Natxo Sorolla. Administrador de franja.tk**

El mes d'octubre continuen els debats al voltant de la llei de llengües. L'ABC arrencava el període amb un article intitulat "Biel iba de farol con el catalán" on carrega contra el PAR per oposar-se a la proposta del PP per a "no donar carta de natura al català". Tot i això, a finals d'octubre Biel es reiterava en les idees secessionistes, manifestant a La Comarca que si es reconeixia el català "l'Acadèmia de la Llengua Catalana (sic) voldria intervenir en la seua regulació i es crearia una situació molt complicada". La desorientació del regionalisme conservador era tal que en un excel·lent article de l'Avui es reiterava la divisió entre els seus alcaldes, entre els que es lamentaven perquè la Franja era dels darrers punts d'Europa on no es reconeix la llengua que s'hi parla, fins els més peculiars que demanaven l'ensenyament del *xapurriau*.

En la llarga polèmica entre Saragossa i Lleida pels béns religiosos feia aparició la qüestió lingüística, denotant lo nul interès per la riquesa de la Franja (lingüística, en este cas). Gómez de las Roces, expresident d'Aragó pel PAR, feia d'advocat de la causa saragossana i demanava al jutge que enviara la documentació només en castellà, donat que no entenia la llengua del territori que deia defensar.

Per tancar el mes, Iglesias i Montilla es trobaven a Taüll en la defensa del patrimoni Ribagorçà compartit. Mentre l'aragonès aprofitava per treure la polèmica dels bens al debat, suposem que amb poques perspectives de cordialitat interterritorial, Montilla responia que "les fronteres separen, però les fronteres naturals, administratives, eclesiàstiques, lingüístiques han de ser espai d'intersecció". La gran pregunta és sobre on se situen les fronteres lingüístiques entre Catalunya i Aragó, perquè excepte algun cacau, ningú les ha trobat. El llibre "Em dic Mireia (i el meu cony es diu Carlitos)", amb un peu a Benavarri, es presentava al Casal Jaume I de Fraga. I Artur Quintana anunciava una conferència al curs interdisciplinari d'humanitats d'Alcanyís sobre la situació de "La llengua catalana al Baix Aragó". L'ajuntament de Montsó demanava la incorporació de la vila a la xarxa de trens de rodalies de Lleida. Antich, el president socialista Balear, constatava la voluntat del Govern d'Aragó per tornar a l'Euroregió compartida amb Catalunya, Llenguadoc-Rosselló i Migdia-Pirineus. I arribaven les primeres notícies dels contactes entre Saragossa i Andorra per coorganitzar l'any 2018 uns Jocs Olímpics d'hivern al Pirineu, juntament amb Catalunya, on hi podria tindre un paper principal la llengua catalana.

La nota d'alegria i color (sic) dels mes la donava Javier Arenas, president del PP andalús, que constatava el seu domini en política lingüística aragonesa ("re-sic"), assegurant que era a les Comunitats governades per socialistes, com Catalunya, Aragó ("re-resic") o Balears, on hi havia més agressivitat contra el castellà.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Quaranta-deu

■ **Ramon Sistac**

Accepto i responc eixa mena de lletra de batalla que m'envia des de les pàgines d'esta revista i en la secció "Cròniques tagarines" el Sr. Esteve Betrià qui, a més de desafiar-me a ultrança, ha comès la indiscreció de revelar l'edat que tinc (un secret que mantenia amagat de la premsa sensacionalista com *Temps de Franja*). Passo, doncs, tot seguit a fer unes quantes reflexions en veu alta (enrogallada per l'edat, però), des de la perspectiva que, innegablement, em donen els "vint-i-cinc a cada cama".

Benvolgut Betrià: vós sabeu tan bé com jo –que per alguna cosa som de la mateixa generació i àdhuc anyada– que *tempus fugit*, el nostre món se'n va en orris i els rius –Segre, Cinca i Ebre inclosos– corren i s'escolen inevitablement a la recerca de la mar llunyana; però l'Alsina Graells continua passant vora la Panadella (encara que ja no hi para), els estornells segueixen marcant el canvi de temps i el sol, com sempre, ix cada matí per Catalunya i es pon tots els vespres per l'Aragó. Vull dir amb açò que n'hi ha de fredes i de calentes. En un cantó de la balança, indubtablement però molt a pesar meu, haig de posar l'hèrnia discal, la dermatitis crònica, les morenes, una al·lèrgia que m'obliga a portar tothora pastilles a la butxaca i, per si no fos prou, un esperó al taló dret que em fa veure la padrina. Ah! i el meu informe mèdic diu que tinc "abdomen globulós", que és una manera molt educada de dir que faig panxa cervesera. Porto ulleres progressives, sordejo (tot un drama per a un dialectòleg), se'm posen malament els fregits i agafo rampells de bogeria violenta quan veig la *tuna* al carrer o en un restaurant. Tot un conjunt d'elements per a una tragèdia accentuada pel fet que sé predir perfectament les baixes pressions: si ve un front atlàntic m'avisa el colze o la manuquella; si es tracta de temporal de Llevant aleshores li toca el torn al genoll esquerre. Vaja; un estat de degradació progressiu, un començament del final d'esta malaltia crònica que arrosseguem des del dia del nostre naixement.

A l'altre cantó, també haig de dir que no em dono a l'enemic. No senyor, amic Betrià; no em vull rendir, jo no em deixo vèncer. Avui per avui, crec que tinc el cap més clar que mai: em sento com dalt d'una talaia des de la qual puc veure les coses amb perspectiva i distanciament i, alhora, toco de peus a terra i visc radicat i ancorat en un món que procuro desxifrar i entendre i si més no tolero, per bé que, il·lús com sóc, encara crec que podria contribuir a canviar. És per això que em trobo bé tant amb la gent gran, que escolto, com amb la gent jove, tot i que amb uns i altres guardo les distàncies. És segurament per això que puc gaudir més que mai de la meua dedicació docent. Mai, com fins ara, no havia pogut experimentar l'autèntic plaer de parlar per a ser escoltat, d'escriure per a ser llegit, de fer-me la il·lusió que tot plegat serveix per a alguna cosa... I, d'altra banda, tot i les meues xacres, l'edat em dóna paciència per a superar-les, o fortalesa per a conviure-hi. Mai tant, estimat Esteve, que no puguem resistir cinc dècades més!

Ara bé; amenaço: cadascú és com és, i a qualsevol edat. No aguanto, de cap de les maneres, la carn massa cuita, les converses casernàries sobre futbol, les actituds sexistes, la clara d'ou crua i el conjunt de politicastres cagacalces i volgudament miops que ens fan passar amb cançons i continuen donant llargues al reconeixement legal i a la normalització de la nostra llengua. O siga que, admirat fill d'Almenasp, encara que ens fem vells, esmolem ben bé les eines!

Los hobby's in my life
Quin grup el d'aquell poble!

Marià López Lacasa

Sant Isidre, 1968. D'esquerra a dreta: Àngel Rodrigo, Sebastián Rodés, José Luis Rodrigo, Alfonso Mazana i Andrés Coso

A voltes, pensem que les modernitats o les últimes tendències només es donen a les grans ciutats o, a tot estirar, a les ciutats mitjanes. Però a vegades trobem un petit miracle i apareix, com en aquest cas, un brot de la música referent d'una època en petits pobles on una circumstància del destí aplega uns quants visionaris que fan una petita revolució en el seu àmbit de vida.

Som a l'any 1967, a escala musical mundial es publica el disc dels Beatles que marcaria un abans i un després de la música (*Sgt. Peppers Lonely Hearts Club Band*) i a escala mequinensana naix un grup que, com tots els grups inicials, no eren res més que una colla d'amics que tocaven per a ells però una boda els va marcar la decisió de crear una banda com Déu mana. Senyores i senyors, amb vostès: Els Hobby's. Amb imaginació, talent i atreviment van fer de músics en una boda on, d'una manera rudimentària, es va crear el nucli per una intensa i curta vida musical. Ni el Sebastian, ni José María (Lo Bateà), ni Antonio (Lo Tamboner), ni Santiago (Xago), ni Alfonso, ni Andrés (Andresset) sospitaven a l'acabar aquella actuació, o prova de foc, que podrien fer alguna cosa més que acompanyar musicalment alguna que altra boda.

La llavor ja estava sembrada. Corria el maig del 68 (vaja també quin mes i quin any aquell!!!) quan es van estrenar en pla seriós. S'hi van incorporar els germans Ángel i José Luís Rodrigo substituint alguns dels pioners, a la desapareguda plaça d' Armes del poble vell de Mequinensa, a la festa de Sant Isidre Llaurador, la festa dels pagesos. Algú va tenir l'ocurrència de rebatejar-los com els "Va, Va, Va", perquè abans de començar a tocar una cançó es posaven d'acord entre ells dient aquestes paraules. Ja se sap, coses dels inicis. Aquell dia els van pagar 3.500 pessetes; l'endemà, amb una *isocarro* i una furgoneta, van anar a actuar al 3r Aplec de la Joventut a Maials.

Aquestes primeres experiències van ser l'arrencada d'un munt de concerts i de molts èxits. A Riba-roja d'Ebre, Maials, Juneda, Torrent de Cinca, Fraga, Graus, Penyalba, Saidí, Almenar, Les Borges Blanques, Villanueva de Sigena, Sarinyena i altres poblacions van poder escoltar i xalar amb Els Hobby's (guitarra ritmica, solista, baix, bateria i cantant) interpretant cançons com: *La Bamba, Aline, Palabras, Mi calle, Soy tremendo, Capri se fini*... Entreixes, s'anaven produint noves incorporacions: Batiste i Javier, abans ho havia fet també Francisco (Sisco).

MAGICAL MYSTERY TOUR

Amb tantes actuacions entamunt i entavall, no podrien faltar les anècdotes i curiositats. Començarem per Riba-roja, on després d'acabar el concert a les dos de la maitinada, encara els esperaven dos hores de tornada a Mequinensa per carreteres de mig terra i mig pedra. El públic va començar a cridar allò de "*otra, otra, otra*", i ells anaven recollint com qui sent ploure. Però ai las!!!, l'autoritat, representada en aquell cas pel sergent de la Guardia Civil i família, resulta que s'ho estaven passant molt bé i això volia dir que havien de continuar tocant fins que no hi fossen presents. Quin remei els va quedar que anar tocant fins que l'autoritat va donar el seu vist-i-plau.

A Fraga, van compartir escenari amb Los Diablos (*Oh Oh July te quiero cantar*...) Aquell dia, Els Hobby's, van sonar com mai ho havien fet, donat que, per no haver d'estar muntant i desmuntant i omplir l'escenari de guitarres, amplificadors i bateries,van utilitzar els instruments, molt més bons, que portaven els músics professionals.

Els Hobbys tenien també ànima del Professor Frank de Copenhaguen del TBO. En certa ocasió, van construir una mena de calaixos amb bombetes de colors per fer un efecte d'il·luminació a l'escenari mentre cantassen (ho havien vist a un altre grup en una actuació) i dit i fet, uns caixons que portaven cada un quatre bombetes (groc, verd, blau i roig). Ho van provar una estoneta en un assaig i els va parèixer correcte. Va arribar el dia de l'estrena de l'invent i, encoratjats pel suposat efecte lumínic, veien com la gent cridava, es desmaiava i eren retirats del local mig marejats: la "hobbymania" estava arribant van pensar. Però no, va ser

quelcom més prosaic: les bombetes, pintades a mà, a l'escalfar-se, desprenien uns vapors que mig van intoxicar els fans del conjunt.

A Villanueva de Sigena el cantant dels Hobbys va haver de fer l'actuació assegut; i això? Després de dinar, mentre fien la migdiada a l'hotel, els van venir a buscar l'entrenador i el capità de l'equip de futbol local, preguntant pels *musicos* en concret per l'Alfonso i l'Andrés (algú els hi va dir que la tocaven bé). Sense opció a dir que no, els van buscar unes botes i a les cinc al camp per jugar contra el Sarinyena. A la sacada d'inici, gol d'Alfonso a passada d'Andrés: els de l'equip contrari s'ho van clixar. S'havia d'anul·lar els dos Hobby's; es van dedicar a ferlos travetes, puntades de peu i cops i el públic cridant, *Que nos matan a los músicos*. Alfonso li va dir a Andrés que a la pròxima trompada es deixaria caure i es faria el lesionat i així va ser. Com a conseqüència, al ball de la nit, va haver de cantar assegut a una cadira amb cara de pena i dolor per tal de no ser descoberta la seua falsa dolència. Tot un Professional del cant aguantant al peu del canó i de mentre li arribaven una multitud de dedicatòries desitjant que tingués una ràpida recuperació.

A vegades quan els contractaven –ells no ho sabien– sembla ser que ho eren a temps complet. Mireu sinó el que els va pasar en un poble dels Monegres on després d'actuar de nit a la festa dels Quintos, a la maitinada, els van obligar a fer el *pasacalles*. De res va servir explicar-los que feien servir guitarres elèctriques. Una guitarra espanyola, una harmònica, una pandereta i un tambor, i a balí. Com s'ha comentat anteriorment ja es veu que eren uns autèntics professionals.

I deixem pel final la vocació religiosa d'aquests xeics. A saber, van fer un bolo a l'església de l'Assumpció del poble vell de Mequinensa per a la missa del Gall. Com va poder succeir una cosa així ? Pels que som del Poble i ja fa anys que arrosseguem l'ombra per aquest món, no ens es desconegut un personatge anomenat mossen Eduardo Royo, també conegut com mossen Grava, rector del Poble cap els volts del 1967/1968. Aquest capellà els va proposar de cantar nadales a l'església, se suposa que com una concessió als temps *ye-ye's* d'aquella època. Amb la recomanació prèvia de moderació, la cosa va començar bé, és a dir, van cantar de manera tradicional les clàssiques, però estava escrit que no podria haver-hi una final clàssic. A tot això, es van despenjar amb una *Nadala-Rock*, val a dir que els atònits congregats van celebrar amb uns aplaudiments brutals i aclaparadors la sortida de la rutina dels ritus tradicionals. No es recorda cap més actuació del grup a l'església. Misteris del Senyor?

CRY BABY CRY

Sia com sia, cada cop més, s'anava acostant aquell moment fatídic en què s'ha de prendre una decisió. Ells anaven fent bolos però calia plantejar-se si allò seu era un *divertimento* o una afició –en definitiva un "hobby"– o bé s'havia de fer un pas entavant per entrar a ser professionals de la música.

Després de rebutjar l'oferta d'un promotor de Saragossa que els volia fer entrar en el circuit professional i a causa de circumstàncies variades (des d'un servei militar forçat als cants de sirena de l'esport, passant per d'altres) va ser a l'estiu del 69 a la vila de Sarinyena, on van oferir el darrer concert (al mateix temps que Els Beatles ho fien a la teulada d'EMI a Abbey Road).

L'aventura es va acabar... curta i intensa, plena de moments que només ells, i qui sap qui més, recordaran i que van marcar una petita època d'un petit poble de la Franja.

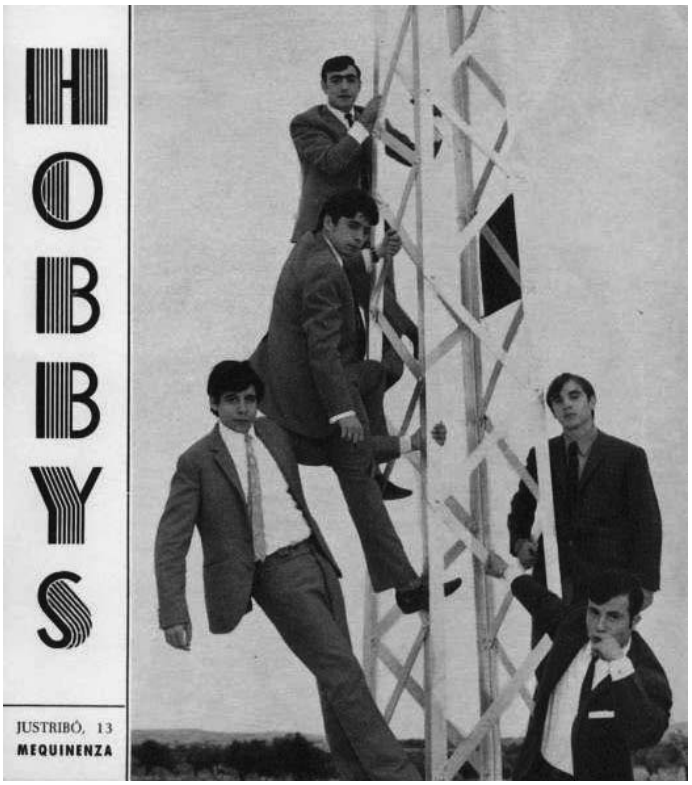

Foto promocional del 1969. De baix a dalt: dreta, Alfonso Mazana i Andrés Coso; esquerra, Àngel Rodrigo, José Luis Rodrigo i Francisco Roca

Els Hobby's, que quan van començar no tenien cap més pretensió que la de distreure's, tocar la música que els agradava, van anar més enllà i van superar la frontera del simple entreteniment. Quina llàstima… un grup d'un potencial musical que hagués anat a més va haver de penjar els instruments per les circumstàncies d'una època i no per la seua qualitat. Com diu el títol de la novel·la *Oferiu flors als rebels que fracassaren*, ells van ser, a la manera d'aquells temps, uns rebels sense saber-ho. Tot un projecte ofegat per un entorn gens propens a les aventures.

TEMPS DE FRANJA
Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó
SUBSCRIU–T'HI
978 85 15 21
tempsdefranja@telefonica.net

El viceconseller Vàzquez garanteix la denominació explícita del català a la Llei de Llengües

■ Lluís Roig

El passat setze d'octubre es van reunir a la seu de la Conselleria de Cultura, a Saragossa, la Carme Alcover, el José Miguel Gràcia, l'Artur Quintana, el Màrio Sasot i el Natxo Sorolla, representant, directament o per delegació, a Iniciativa Cultural de la Franja, Associació Cultural del Matarranya, Institut d'Estudis del Baix Cinca i Centre d'Estudis Ribagorçans, amb el senyor Juan José Vázquez, viceconseller de Cultura, amb l'objectiu de parlar del projecte de la futura Llei de Llengües.

El senyor vice-conseller va informar de la imminent presentació —qüestió de setmanes— del projecte de Llei de Llengües a les Corts d'Aragó, en fer referència a les declaracions recents del senyor president, Marcelino Iglesias.

A grans trets, el projecte que s'hi presentarà no s'allunya gaire d'aquell que s'ha anat filtrant a la premsa els darrers mesos. El projecte no contempla la cooficialitat del català i del aragonès. Ara per ara, la decisió del PSOE ha estat motivada pel principi de que "la política és l'art del possible" i no de punt final. Tots el representants de les associacions van manifestar que aquest era el punt més negatiu del projecte atesa la seua discriminació en negatiu de les dues llengües minoritàries pròpies, i a més, incomplia l'article 3, punt 2 de la Constitució Espanyola.

El punt més positiu —qüestió de principis—, tothom va estar d'acord: la denominació de català i aragonès. Per part del vice-conseller va quedar prou clar que aquest punt era fonamental i innegociable, tot i que la posició del PAR és ben diferent. Les associacions es manifestaren amb fermesa en expressar que aquest era el punt sense el qual la Llei quedaria desvirtuada donant entrada a tota mena de secessionismes lingüístics. Seria el punt i final, per part de les associacions, de qualsevol col·laboració i suport amb referència a la Llei de Llengües. Atesa la necessitat urgent de la Llei i malgrat algunes mancances del projecte, les associacions estan disposades a col·laborar-hi, mitjançant la seua opinió o informació tècnica, si el Govern o les Corts d'Aragó els ho demanen, abans o durant el tràmit parlamentari. Força important i necessària l'opinió de la Universitat de Saragossa.

En quant a la delimitació de les zones de cada llengua, sembla que minços seran els problemes amb relació al català, no així si ens referim a l'aragonès.

Les manifestacions de la plataforma NHC i dels grups secessionistes i recollida de signatures, sembla no preocupen gaire a la Conselleria de Cultura. Altra cosa és el soroll mediàtic des dels mitjans, sobretot madrilenys. Les associacions estan preocupades per l'enverinament informatiu i crispació social que intenten introduir.

Moltes altres qüestions de la futura llei, al voltant d'aquella o més enllà, es posaren sobre la taula i el vice-conseller en prengué nota: viabilitat de futur Consell de Llengües d'Aragó, edicions i coedicions de llibres en català, llibres per a les escoles, formació dels ensenyants, motivació dels claustres vers les llengües pròpies, etc., etc.

Vàrem dedicar una estona a presentar les experiències positives i encoratjadores de l'ensenyament en català en algunes escoles de Fraga.

L'hora i mitja de reunió va transcórrer en plena harmonia, tot i les diferències expressades. En agrair la visita a les associacions, el senyor Juan José Vázquez va manifestar el seu desig de mantenir futurs encontres a Saragossa o en qualsevol altre lloc de la Franja.

LLIBRES DE TEXT DE CATALÀ EDITATS A L'ARAGÓ

Després d'aparèixer en un tendenciós treball antiperiodístic al diari El Mundo on es deia que a la Franja s'utilitzaven llibres de text de Català "pancatalanistes" i després de que el parlament aragonès aprovés una moció presentada 'pel PP al respecte, amb els vots favorables del PAR, El viceconseller d'Educació i Cultura, Juan José Vázquez, anuncià que el seu departament té "la ferma voluntat" que en l'ensenyament de català –i també en el d'aragonès– es reculli la realitat geogràfica, històrica i cultural de la comunitat i que es començarà a treballar en aquesta comesa quan els projectes de les lleis de lengües i d'Educació comencin la seua tramitació a les Corts.

"En aquests moments, l'assignatura de català està fora del currículum educatiu –afegí Vázquez– Una vegada que s'inclogui, podrem parlar amb les editorials per veure com són els llibres o materials que s'utilitzaran per impartir-la".

Redacció

GALERIA DE PERSONATGES

Aurèlia Lombarte

«Desideri Lombarte em va animar a escriure en català. El va ser el meu mestre»

Carles Sancho

En *Memòria de la set. Antologia* de la nova poesia aragonesa publicat el 1993 a la col·lecció 'Quaderns de la Glera', apareixia com un dels autors ressenyats el nom d'Aurèlia Lombarte (Montroig de Tastavins, 1933) i reproduïa un emotiu poema seu dedicat a 'La iaia Maria' publicat en el Programa de festes de Mont-roig del 1992. I és que l'Aurèlia, encara que des de 1956 viu a Vall-de-roures per haver-se casat a la capital del Matarranya encara sent molta enyorança per la vila d'on és originària. La lectura de la poesia i dels textos de l' escriptor Desideri Lombarte la van portar a la dècada dels vuitanta, tal com va fer el poeta pena-rogí, a la necessitat de voler expressar tot allò que duia en el seu interior, amb versos senzills, plens de sentiment i de nostàlgia. Recordar la seua vila i tot el que hi va deixar: les primeres amistats d'infantesa, els carrers on havia jugat, la família, el paisatge... El poeta matarranyenc, a qui va conèixer personalment, va ser el mestre que marcaria les influències més significatives en els seus versos. *Poemes*, els d'Aurèlia, que sobretot publica en el programa de festes de Mont-roig però també als de Vall-de-roures, Pena-roja i Valljunquera i en la revista local mont-rogina *Sucarrats*. Aquesta vocació per comunicar de ben segur que li ve de son pare, Roque Lombarte, secretari de la vila de l'Alt Matarranya, que amb una expressivitat i memòria extraordinària va ser un dels principals informadors de materials de tradició oral en la recopilació de textos del *Molinar* i del volum dedicat a Montroig publicat més recentment.

L'Aurèlia, seguint la tradició del seu pare, també ha participat, a través dels seus néts, en el projecte educatiu de l'escola de Vall-de-roures *Cantem junts. Cançons arreplegades al Matarranya* (2007). Aportació seua és la cançó 'Ai! Xiquetes si baixàrem' que pertany al joc de xiquetes après de sa iaia Maria. En la presentació del llibre de J. A. Carrégalo *Mont-roig, el patrimoni immaterial* (la literatura oral) (2007) Aurèlia va llegir un emotiu poema dedicat a l'autor del llibre, al parlar de la seua vila i a la necessitat d'estimar el nostre patrimoni cultural. Ara mateix compta amb un bon recull de poesies, algunes publicades i altres inèdites, tant en castellà com en català. En un treball que està preparant Artur Quintana es publicaran nous poemes d'aquesta singular escriptora de formació autodidacta.

CRÒNIQUES TAGARINES

Moncadians i traductors a Mequinensa

Esteve Betrià

Tal com es reflectia en l'anterior número d'aquesta revista, els proppassats 26, 27 i 28 de setembre tingué lloc a Mequinensa un primer encontre de traductors i investigadors de l'obra de Jesús Moncada organitzat per la Institució de les Lletres Catalanes en col·laboració amb l'Ajuntament de Mequinensa. La trentena d'assistents a la reunió, en especial els traductors, marxaren molt satisfets per les atencions rebudes al Poble, encara que una mica sorpresos –agradablement sorpresos– atès que, malauradament, el col·lectiu de traductors del català està encara ara massa avesat a què siga vist per part del món de l'edició com un col·lectiu negligible, com un col·lectiu que no mereix cap consideració especial, ans el contrari. Convé recordar que són ben poques les ocasions que tenen els traductors –sobretot els traductors de narrativa catalana– de veure, d'alguna manera, reconeguda la seua tasca professional i de difusió cultural més enllà de la, més aviat escassa, remuneració econòmica que perceben, naturalment, pel seu treball de traductors. Amb Jesús Moncada, traductor ell mateix, havíem parlat sovint del tradicional menyspreu que mostra el món editorial pel col·lectiu dels traductors, menyspreu que es tradueix en la falta de reconeixement dels drets de traducció; sens dubte al Jesús li hagués agradat veure com al seu poble col·legues seus eren tractats com cal, és a dir amb respecte i consideració. En fi, tot un èxit.

Amb tot, no puc deixar de comentar un fet que em cridà l'atenció: em va fer l'efecte que bona part dels traductors de Jesús Moncada no mostraren gaire interès pel conjunt de l'obra de l'escriptor mequinensà ni pel peculiar món que s'hi descriu; és a dir, que sovint el traductor s'havia limitat a traduir per encàrrec part de l'obra d'un escriptor –d'un escriptor català en el nostre cas– sense cap altra implicació que anés més enllà del text concret que li havia tocat de traduir. Però potser es tracta d'això mateix, de partir de l'obra literària, del valor de l'obra literària per si mateixa, sense tenir en compte innecessàries consideracions personals o biogràfiques de l'autor traduït. I esclar, sense veure la necessitat de fer notar en la traducció els matisos geolingüístics de la llengua de l'escriptor mequinensà. No ho sé, tal vegada és que jo ho veig tot plegat des d'una perspectiva d'algú interessat, personalment i literària, en l'obra d'un escriptor del Poble; que observo les coses des d'una perspectiva d'un pobre caloi mequinensà que no pot deixar de veure en bona part de les històries que conta Moncada la vida i les paraules dels habitants del seu poble; del nostre poble.

Niente è come sembra

■ **Carme Messeguer**

«Gràcies per visitar la plana oficial del Parlament Europeu.» Això és el que podreu llegir a la pantalla del vostre ordinador si prèviament heu anat al Google i hi heu picat «Parlament europeu». Si, tot seguit, cliqueu, al menú de la banda esquerra, la pestanya on hi diu «Multilingüisme», accedireu a una finestra en què hi ha destacada sobre fons blau l'afirmació «Al Parlament Europeu, totes les llengües comunitàries són igual d'importants: tots els documents parlamentaris són publicats en totes les llengües oficials de la Unió Europea (UE) i cada eurodiputat posseeix el dret d'expressar-se en qualsevol d'elles. Aquesta realitat garanteix la transparència dels treballs parlamentaris i l'accés de tots els ciutadans als textos.»

Ara bé, com en la visionària *Animal farm* (Orwell, 1945), totes les bèsties són iguals, però unes més que altres. Així, de la cinquantena de llengües autòctones de l'Europa comunitària, només la meitat tenen l'estatus de llengües oficials; algunes més, aquelles que, com el català, tenen reconeixement constitucional en els Estats respectius, es consideren llengües d'ús administratiu; i la resta (com l'aragonès) queden emparades sota la *Carta de llengües regionals i minoritàries*.

Les persones que parlen alguna de les llengües considerades oficials poden gaudir de traducció simultània en les sessions del Parlament europeu, poden llegir els textos institucionals en la seua llengua i es poden adreçar a les institucions europees i rebre'n resposta també en la seua llengua. Això és així perquè, tal com fa explícit la mateixa web, «tots els ciutadants de la UE han de ser capaços d'accedir a la legislació directament amb la llengua del seu país. A més, donat que tot ciutadà europeu té el dret de ser elegit com a eurodiputat, no seria raonable demanar la proficiència en una llengua vehicular».

A pesar d'aquest sarpat de bones intencions, a efectes pràctics, només l'anglès, el francès i l'alemany es fan servir com a llengües de treball, i la plana web que heu consultat no és sinó un miratge que ha fet possible l'hàbil actuació d'un jove informàtic de La Granja d'Escarp, amb arrels familiars al Baix Cinca. En Miquel Català va ser instat a clausurar la seua pàgina web amb l'amenaça de ser denunciat per plagi. Tanmateix, el seguit de visites que va rebre la plana va fer decidir el Parlament europeu a obrir una plana web pròpia en català de pròxima apertura.

El jove granjolí ha continuat les seues accions de denúncia en demanda de l'oficialitat del català com a llengua europea de ple dret activant també una versió de la televisió en línia de l'Europarlament traduïda a aquesta mateixa llengua. En la mateixa línia, altres persones d'identitat desconeguda han traduït les webs de *La Vanguardia*, *Sport* i *Mundo Deportivo* «com a mesura de protesta contra els grans mitjans de comunicació catalans que encara prescindeixen de la llengua del país».

SOM D'EIXE MÓN

Demano disculpes

Francesc Ricart

Demano disculpes. No, no és al director de *TdeF* a qui demano disculpes, tot i que també li n'hauria de presentar (ell i jo ja ho sabem per què). No és per això. A qui he de demanar disculpes és a tothom: maleïda mala consciència cristiana! En el número anterior, hi titulava l'article *Opacs (i prescindibles)* i he de confessar que em vaig precipitar perquè un –il·lús– s'ha adonat que, contràriament al que hi deia, ens mira i ens veu molta gent. O siga que no som opacs ni transparents com les dones i els homes que ja tenen una edat, sense cap mena d'atractiu, que passen desapercebuts als ulls dels seus veïns i conciutadans. De què parlo? De qui parlo? Ja ho veig, no m'adonava que hi pot haver gent que no em llegeix (mireu si en sóc d'il·lús!) i que no sap a què ve tot això dels estats òptics dels cossos. Ara us en faig memòria: em referia al fet que, després de tant temps, pareix que ningú no n'ha volgut saber, de nosaltres i del català a la Franja, i que som com una mena de cossos invisibles o opacs (que ja sé que no vol dir el mateix), és a dir, que la nostra llengua es troba cada dia més amagada i que, al capdavall, és del tot prescindible. Com diu la gent al carrer, però també els polítics, ací mai no hem tingut problemes amb les llengües, sempre hi han conviscut les dues, el castellà i... l'altra. I tothom es queda tan ample.

Doncs, mireu, pareix que sí que hi som i que som visibles perquè hi ha gent que té reaccions (coentor i urticàries vàries) davant la nostra presència precària. I si no què me'n dieu de la resposta dels qui s'han organitzat amb el "lloable" lema del *Nosotros no hablamos catalán*. Aquesta gent, cofois per NO parlar català, sí que ens reconeix als qui SÍ que el parlem; o sigui que gràcies anticipades pel seu reconeixement tot i que (ara no em tractareu d'il·lús) un sap de quin color i gust és la bava que gasta aquest personal que fa tot el possible per fer-nos del tot invisibles fins a fer-nos desaparèixer. La tàctica és coneguda: presentar-se com a víctimes de la *pressió catalanista*, manipular les masses espanyoles i arribar a l'objectiu final i únic: l'anihilació de l'altre. I això és el que volen a l'Aragó i el que volen a Catalunya els *Ciudadanos*, facaos, gent del PAR, cadecas, peperos, etc..

Per cert que, mentre al Principat, diuen que l'administració ofega el castellà (mentida, perquè tothom en acabar l'ensenyament obligatori sap el castellà tan bé o tan malament com a les espanyes) i volen que les famílies puguen optar a centres on s'ensenye en espanyol; mentre passa això, què coi hem o hauríem de reivindicar a la Franja per *eixir a la llum*: que ens ensenyen què i en què? O potser la cosa és que no cal que hi ensenyen ni el català perquè la canalla ja l'aprèn fent vida al carrer, uns carrers, els dels nostres pobles on, certament encara, se sent parlar la nostra llengua i els nostres parlars, però on no apareix enlloc cap vestigi de llengua escrita i, doncs, cap vestigi de cultura...

Per acabar avui, i tocant a un esdeveniment recent que al meu entendre pot ser il·lustratiu quant a l'opacitat i la prescindibilitat del català, m'agradarà saber quin grau de presència i de substància haurà tingut la nostra llengua i la situació tan singular del català a la Franja a les *Jornadas Aragonesas sobre Dislexia y otras Dificultades del Lenguaje Escrito?* Esperarem a llegir-ne les conclusions i a constatar com aquest problema, segons com es plantege, també pot mostrar (o amagar) el pes i la importància de la llengua pròpia del país en el desenvolupament psicològic i escolar de l'alumnat.

Ja els he demanat disculpes i ja em quedo més tranquil; com que ara ja hi puc tornar, a fer altres barrabassades, petites, això sí (com aquells que, després de deixar-se anar tota la setmana, sabien que es podien confessar en arribar el dissabte).

La bombolla ha esclatat (I)

■ **José Miguel Gràcia**

Ningú ho dubta, una lleugera explosió de la bombolla immobiliària va tenir lloc ara fa un parell o tres de mesos. Modestament, el risc de passar el que ha passat, el venia assenyalant repetidament en els meus articles des de feia molt de temps; i com jo, altra gent, però no gaire. La majoria de les veus venien d'aquells que no paraven de brandar aquesta cantarella: "Baixar els preus dels pisos? No pot ser! Això no ha passat mai". Bé, ja ho tenim aquí, i crec, amb més embranzida de l'esperada: l'explosió s'ha fet sentir. I tant és així, que ni tant sols es parla de crisi immobiliària, sinó de crisi o alentiment econòmic en general. L'espiral que anava creixent i obrint-se cada cop més, durant els passats anys d'eufòria compradora i especuladora —es construïen més habitatges que a França, Alemanya i Anglaterra juntes, i es venien—, va deturar-se i ha emprés el camí invers. Tothom guanyava calés: els propietaris dels terrenys, els promotors, els constructors, els subministradors de materials, els agents immobiliaris, els notaris, els ajuntaments, els bancs, els fabricants de mobles, els especuladors, els inversionistes seriosos, i no en dic més, per no omplir el full, o fulls, i quedar-me encara a mitges en l'enumeració de beneficiaris d'aquest nou miracle dels pans i peixos per a tothom, vull dir, calés per a tantes butxaques.

Aquell que cregui en els miracles, d'explicacions, no li en calen més. A la resta, que suposo seran la majoria, a rajaploma els explico el "miracle" en poques paraules: tots els guanys sortien de l'endeutament dels que compraven els habitatges, s'entén, de les hipoteques cada cop a més llarg termini i a mesura que el pisos anaven augmentant de preu. Els virtuals propietaris dels pisos hipotecats sofriran i compensaran aquells guanys, mitjançant les quotes mensuals, si poden, en vint, trenta o quaranta anys. Això era possible perquè els interessos restaven a nivells baixos i els bancs eren els primers en allargar els terminis. És ben cert també, que n'hi havia uns altres de compradors, els inversors privats o institucionals, del país o estrangers, els quals, moguts per la creença de fer una bona inversió —segura i rendible— estaven disposats a pagar qualsevol preu, aprofitant-se de la cursa especulativa. Demà, pensaven, valdran força més. Això també ho pensaven els compradors de la residència habitual. De fet, dia rere dia, s'anaven carregant de raons, fins l'esclat de la bombolla. Ara, dia rere dia, veuen ensulsir-se l'edifici especulatiu. La crisi de les hipoteques "escombraries" americanes, l'augment de l'euríbor i la por dels bancs, mirant-se al mirall americà i anglès, han estat coadjuvants per a l'esclat de la crisi. Tot i així, el fet cabdal, el motiu preponderant de la crisi no ha estat un altre que la suma de decisions individuals dels possibles compradors. S'han adonat, després d'assumir com una veritat inqüestionable, que allò que anaven a pagar per un pis, estava molt per sobre del valor real i era un parany o una presa de pel. Un gran nombre de persones han deixat de comprar, esperant la possible baixada de preus. La por envers els augments futurs de preus o la il·lusió del negoci especulatiu, s'han esbandit com tempesta d'estiu. Les mesures d'ajuda del Govern i la seua publicitat i repetició, solen produir, tal vegada, més efecte en la lluita per la reducció dels preus de l'habitatge, en conscienciar a la ciutadania i en fer-li obrir els ulls, que el propi efecte econòmic.

Si els promotors o constructors no venen pisos, augmenten els estocs a mesura que finalitza la construcció de les promocions en curs. La reacció normal serà: posar el fre a les obres previstes però encara no començades i deixar-ne de planificar de noves. I sorgiran les ofertes substancials per a vendre grups d'habitatges i obtenir liquiditat, la qual cosa es callarà. Les conseqüències econòmiques són ben evidents: l'atur dels treballadors temporals de la construcció, la reducció de les comandes o possibles anul·lacions a un ampli ventall de subministradors, reducció del consum de les famílies amb aturats, retraïment de les compres en general, etc. Menys creixement econòmic. Com el pes de la construcció en la economia espanyola ha estat sempre força important, també la crisi d'aquell sector, ha esdevingut, i esdevindrà encara més, un llast rellevant per a l'economia espanyola.

Bancals d'olivers a Fórnols

RICARD SOLANA

Teruel al natural